

Heidi Ulrikke Danielsen

Turtaging i talespråk, tegnspråk og tolkemedierte samhandlinger

Bacheloroppgave i Norsk Tegnspråk - Profesjonsstudium i tolking
Veileder: Lindsay Nicole Ferrara

Mai 2021

Heidi Ulrikke Danielsen

Turtaging i talespråk, tegnspråk og tolkemedierte samhandlinger

Bacheloroppgave i Norsk Tegnspråk - Profesjonsstudium i tolking
Veileder: Lindsay Nicole Ferrara
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Turtaging i talespråk, tegnspråk og tolkemedierte samhandlinger

Sammendrag:

Turtaging er et viktig element i alle språklige samhandlinger og styres naturlig av samtaledeltagerne. God turtaging påvirker ikke bare samtalens flyt, men også samtaledeltagerens oppfatning av hverandre. I språk med forskjellig modalitet, som tegnspråk og talespråk, er det naturlig nok ulikheter for hvordan turtagingen fungerer og hvilke signaler som gis for ønske om tur. I en samhandling hvor personer med ulik språkmodalitet møtes kan det oppstå misforståelser pga. manglende innsikt i hverandres språkkultur og det kan være behov for tolk. Tolkens oppgave består ikke utelukkende av å fortolke språklige ytringer, men også å koordinere turtagingen dersom den naturlige koordineringen frafaller. Denne oppgaven vil se på ulikhetene i turtaging mellom tegn- og talespråk, samt hvordan en tolk kan påvirke samhandlingen.

Abstract:

Turn-taking is an important part in all kinds of linguistic interaction and is naturally coordinated by the participants. Not only the flow of the conversation is influenced by well-functioning turn-taking, but also the participants perception of each other. Naturally, there are differences in turn-taking signals between languages of different modalities, i.e., sign language and spoken language. In interactions between participants of different linguistic modalities misunderstandings might occur, due to lack of insight in linguistic culture, and the need for an interpreter arises. The interpreter's task is not only to convey utterances, but also coordinate turn-taking, if needed. This thesis will view the differences between signed and spoken language, and how an interpreter might affect the interaction.

Innhold:

1. Innledning.....	3
2. Om oppgaven	3
2.1. Begrepsavklaringer.....	4
3. Hva er turtaging?.....	4
4. Turtaging i talespråk.....	5
4.1. One-at-a-time-modellen	5
4.2. Collaborative-floor-modellen.....	6
4.3. Signaler for ønsket tur	7
4.3.1. Signaler.....	7
4.3.2. Blikk	7
4.4. Overlapp	7
5. Turtaging på tegnspråk.....	8
5.1. One-at-a-time-modellen	8
5.2. Collaborative-floor-modellen.....	8
5.3. Signaler for ønsket tur	9
5.3.1. Bakers liste over signaler.....	9
5.3.2. Blikk	10
5.4. Overlapp	11
6. Tolkemedierte samhandlinger	11
6.1. Tolken.....	12
6.2. Koordinering	12
6.3. Tolkens påvirkning av samhandlingen.....	13
6.4. Prosesstid.....	14
6.5. Blikk	14
6.6. Overlapp	14
6.6.1. Tolken avbryter	16
6.7. Skjermtolking	16
7. Oppsummering/konklusjon	18
8. Kilder.....	21

1. Innledning

Turtaging er et grunnleggende element for å holde en samtale (Svennevig, 2009) og er et av de elementene i språklig samhandling som har størst behov for samarbeid og koordinering. I «vanlige» samtaler koordineres turtagingen av samtaledeltagerne, og som oftest flyter det naturlig av seg selv. Dette gjelder både under dyadiske samtaler (to deltagere) og når det er flere deltagere involvert. Kontinuerlige forhandlinger deltagere imellom avgjør hvem som får turen, og når. Turtaging er naturligvis ikke bare gjeldende for talespråk, men også for tegnspråk. Det kan til og med påpekes at turtaging opptrer også blant tropiske fugler, i form av duett-lignende sangsekvenser (Salwiczek & Wickler, 2004). Koordineringen skjer ved hjelp av at en eller flere samhandlingsdeltagere gir signaler for ønsket tur. I tolkede samtaler derimot, har tolken en nøkkelposisjon; ikke bare er tolken (som regel) den eneste i situasjonen som har kompetanse innen begge språk og kultur (Kauling, 2012), men hen får ofte ansvar for å sørge for at turtagingen fungerer hvis primærdeltagerne av ulike grunner ikke klarer det selv. Dog kan det oppstå komplikasjoner under turtagingsforhandlingene, eksempelvis i form av misforståelser, avbrytelser, kulturforskjeller og/eller at enkelte deltagere ikke følger reglene. Dette bryter den naturlige flyten i koordineringen. I noen samtaletilfeller passer det bedre dersom deltagere snakker én om gangen uten noen form for avbrytelse, men i andre tilfeller er det sosialt akseptert og nærmest forventet at samtaledeltagerne i større grad deler «gulvet» og kan snakke flere samtidig.

Problemstillingen for denne oppgaven er som følgende;

Hva er forskjellene i turtaging i tale- og tegnspråk? Hvilke utfordringer iht. turtaging kan oppstå i tolkemedierte samhandlinger mellom disse to språkmodalitetene?

Denne oppgaven er en litteraturgjennomgang. Det vil si at den ikke baserer seg på egen forskning rundt temaet turtaging i tegnspråklige interaksjoner, men trekker frem og belyser relevant litteratur som kan knyttes til tema og problemstilling. Målet er å se hva forskning gjort så langt kan si om temaet.

Innledningsvis i hoveddelen vil det gjøres rede for hva turtaging er og hvordan det fungerer, helt grunnleggende. Først på talespråk, deretter på tegnspråk. Dette for å bedre kunne vise til forskjellene mellom språkmodalitetene. Deretter vil teksten ta for seg hvordan en tolks tilstedeværelse i samtalen kan påvirke turtagingen når samhandlingene er mellom tale- og tegnspråklige primærdeltagere. Til slutt vil fokuset rettes mot bildetolking, en variant av digital tolking via skjerm. Oppgaven vil avsluttes med et oppsummerende/konkluderende avsnitt.

2. Om oppgaven

Det er ikke store mengder publisert forskning rundt turtaging, spesielt i tegnspråklig samhandling/interaksjon (Girard-Groeber, 2015). Det er langt mer å finne hvor fokuset har et talespråklig perspektiv, i likhet med mange andre temaer innen språkforskning. Sacks, Schegloff & Jefferson (1974) er sannsynligvis det tidligst publiserte hvor turtaging innen talespråk er redegjort for (Coates & Sutton-Spence, 2001). Baker (1977) var trolig den første som nedskrev konkrete turtagingssignaler på amerikansk tegnspråk (ASL). Coates & Sutton-Spence (2001) bemerker at selv om det er gjort noe forskning på interaktive mønstre i tegnspråklig samhandling var det frem til 2001 ingen som hadde hatt spesielt fokus på

turtagingsmodeller. I tillegg nevnes det at frem til artikkelens skrivende stund var all turtagingsforskning hovedsakelig basert på hørende som snakker engelsk talespråk. Det har blitt utført mer forskning på tegnspråklige turtagingssystemer og/eller turtaging i tolkemedierte samhandlinger ila. de 20 årene siden den gang, men fortsatt er det et enormt korpus, som Kauling (2012) påpeker. Likevel er turtaging ofte nevnt som en del av artikler og fagbøker, som dermed får innpass i denne litteraturgjennomgangen. Jeg vil likevel påpeke at det er mye litteratur som omhandler og/eller nevner turtaging i tegnspråk og/eller tolkemedierte samhandlinger, men ikke alt er tatt med i denne gjennomgangen. Delvis pga. begrensede tidsrammer, men også pga. at ikke alt samsvarer med min problemstilling og hvilke underemner jeg ønsket å fokusere på. Det vil ikke trekkes inn litteratur basert på turtaging i tolking mellom to talespråk.

Før fokuset vendes mot turtaging vil noen sentrale begreper forklares/redegjøres for.

2.1. Begrepsavklaringer

I teksten vil det benyttes noen begreper som vil forklares her, for lesers bekvemmelighet: *Samhandling* er, ifølge Store norske leksikon (21.11.2018), «[...] *samspill eller vekselvirkning mellom to eller flere aktører som er i aktivitet med hverandre.*». I sammenheng med denne teksten mener jeg at begrepet «samhandling» dekker mer enn begrepet «samtale», særskilt iht. tolkesituasjoner. *Tolkesituasjoner* er enhver situasjon hvor en tolk er deltagende. *Primærdeltager* er en som tar del i en tolkesituasjon og dekker både døv/hørselshemmet og hørende part (Haualand, Nilsson & Raanes, 2018), kan sammenlignes med «hovedrolleinnehavere». I denne teksten vil begrepet «*tolk*» kun være i betydning av tolker som tolker mellom tale- og tegnspråk, ikke mellom to talespråk. Tidligere har det vært vanlig å benytte begreper som «*tolkebruker*» og «*døvetolk*», men dette er ikke i samsvar med at begge parter i en tolkesituasjon har behov for tolk (Haualand et al., 2018). Tolken er ikke en primærdeltager, men har likevel godkjent tilstedeværelse og omtales derfor som *ratifisert deltager* (Haualand et al., 2018). Etersom litteraturgrunnlaget for denne teksten tar for seg bl.a. norsk, amerikansk og nederlandsk (som er tegnspråket brukt i den flamske delen av Belgia) tegnspråk har jeg valgt å generalisere ved å bare bruke begrepet *tegnspråk*. Dette både for enkelthetskyld, samt at mye samsvarer med tegnspråk av ulik nasjonalitet. Dog vil nasjonalitet enkelte ganger spesifiseres. Betegnelsen *taler* er brukt, uavhengig om talerens ytring er på tale- eller tegnspråk. Dette valget er i tråd med Bakers (1977) begrunnelse for å bruke «*speaker*», ettersom det språklig sett er naturlig; ytringer som «*yesterday I told you*» eller «*what did she say?*» er normen, kontra «*yesterday i signed to you*» eller «*what did she sign?*» (Baker, 1977, s.215). *Nåværende taler* er den samtaledeltagerens som for øyeblikket har turen. *Kilde- og målspråk* omhandler hvilket språk en ytring originalt sett ble ytret på, før det ble tolket til det andre aktuelle språket (f.eks. kildespråk norsk tolket til målspråk norsk tegnspråk) (Haualand et al., 2018). «*Prosesstid*» omhandler den tiden det tar fra tolk hører/avleser en ytring, prosesserer innholdet og kan sette i gang med å tolke (Haualand et al., 2018).

3. Hva er turtaging?

«Although it appears effortless, turn-taking is a system that organizes speaker change and its recurrence.» (Roy, 2000, s.36).

Helt enkelt forklart er turtaging det som skjer når deltagerne i en samtale veksler på hvem som snakker når, altså hvem som *tar turen* og hvordan vekslingen foregår. Koordineringen skjer naturlig og kontinuerlig samtaledeltagerne imellom (Svennevig, 2009). Mest brukt i dagligtale er uttrykket «å ta ordet». Sacks, Schegloff & Jefferson (1974) forsket på hvordan turtaging organiseres og publiserte sine funn/resultater i artikkelen «*A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation*». Denne artikkelen er noe av det tidligst publiserte som eksplisitt fokuserer på turtaging og blir referert til i nesten samtlige tekster som omhandler turtaging, hvilket understreker artikkelens relevans. Systemet til Sacks et al. vil bli beskrevet lenger ned i teksten. Som allerede nevnt er turtaging essensielt for at språklige samhandlinger skal fungere best mulig, men finnes også i spill, trafikkregulering og seremonier o.l. (Sacks et al., 1974). Det kan trekkes paralleller mellom turtaging og økonomi; en tur er noe som har verdi og tildelingsmetoder som påvirker hvordan det blir fordelt (Sack et al., 1974). Svennevig (2009, s.91-92) forklarer begrepet «tur» som «den perioden en taler har eksklusiv rett til å føre ordet i en samtale.», og at nåværende taler har rett til å snakke til mens replikk er fullført. Varighet/lengde kan variere, avhengig av hva slags type replikk det er (Svennevig, 2009), for eksempel spørsmål, påstand eller utdyping.

4. Turtaging i talespråk

For å kunne se på ulikhetene mellom turtaging i tale- og tegnspråk vil det redegjøres for begge deler, talespråk først. Før fokuset rettes mot talespråk, vil det bli beskrevet to modeller som er mye brukt innenfor turtagingsforskning; One-at-a-time-modellen og collaborative-floor-modellen.

4.1. One-at-a-time-modellen

One-at-a-time modellen kan enklest forklares med at det kun er én som har turen om gangen. Neste taler velges enten direkte av nåværende taler eller ved selvutvelgelse når turen er ledig/fritt. Sacks et al. (1974) går grundig i dybden og redegjør for hvordan turtaging fungerer og organiseres. Modellen er også omtalt som «*single floor-model*» (Johnston & Schembri, 2007) og tilknyttes gjerne mer formelle samhandlinger. Det utdypes hvordan forskjellige «replikktyper» signaliserer til andre samtaledeltagere at nåværende taler er i ferd med å avslutte sin tur. Kauling (2012) forklarer modellen som at den dreier seg om hvordan samtaledeltagere organiserer talesekvenser i samhandlinger. Coates & Sutton-Spence (2001) sier om modellen at det kun er én taler om gangen og at nye, påfølgende talere vil følge i tur og orden uten at det oppstår for lange mellomrom og/eller overlapp eller avbrytelser. Det nevnes også at denne modellen noen ganger omtales som «*no gap, no overlap*»-modellen (Coates & Sutton-Spence, 2001). Dersom to eller flere starter sin tur samtidig, altså overlapp, anses dette som forstyrrelser som må repareres (Sacks et al., 1974), men minirespons/bekreftelse er «lovlig». (Begrepet overlapp vil bli redegjort for i tekstens punkt 4.4.) Sacks et als. funn blir oppsummert av Johnston & Schembri (2007, s.262) slik; «[...] a range of linguistic and non-linguistic signals are used to signal the start of a conversation,

how to begin a turn and maintain it, how to interrupt someone else's turn, and how to end your turn.»

Gjennom sin forskning konkluderte Sacks et al. (1974) at følgende punkter gjelder for all kommunikasjon:

- 1) *Speaker-change recurs, or at least occurs.*
 - 2) *Overwhelmingly, one party talks at a time.*
 - 3) *Occurrences of more than one speaker at a time are common, but brief.*
 - 4) *Transitions (from one turn to a next) with no gap and no overlap are common. Together with transitions characterized by slight gap or slight overlap, they make up the vast majority of transitions.*
 - 5) *Turn order is not fixed, but varies.*
 - 6) *Turn size is not fixed, but varies.*
 - 7) *Length of conversation is not specified in advance.*
 - 8) *What parties say is not specified in advance.*
 - 9) *Relative distribution of turn is not specified in advance.*
 - 10) *Number of parties can vary.*
 - 11) *Talk can be continuous or discontinuous.*
 - 12) *Turn-allocation techniques are obviously used. A current speaker may select a next speaker (as when he addresses a question to another party); or parties may self-select in starting to talk.*
 - 13) *Various «turn-constructural units» are employed; e.g., turns can be projectedly 2one word long», or they can be sentential in length.*
 - 14) *Repair mechanisms exist for dealing with turn-taking errors and violations; e.g., if to parties find themselves talking at the same time, one of them will stop prematurely, thus repairing the trouble.*
- (Sacks et al., 1974, s.700-701)

Som man kan se er det mange «veiledende punkter» for turtaging i samhandlinger, spesielt konversasjon. Punktene redegjør for definerte, men samtidig fleksible, elementer. Sacks et al. (1974) nevner at det finnes variasjoner for hvordan turtaging i samhandling fungerer, avhengig av hvilken type samhandling det er (f.eks. konversasjon, debatter og møter med ordstyrer er forskjellige typer).

Der One-at-a-time-modellen er tydelig organisert og strukturert, kan motstykket fremstå mindre systematisk. Likevel er det en fullverdig modell som er verdt å nevne i sammenheng med turtaging.

4.2. Collaborative-floor-modellen

I noen samhandlinger, ofte av mer hverdagslig art, er det ikke like viktig å overholde en-omgangen-strukturen. Coates (1997) har kalt denne «*the collaborative floor model*». Denne modellen baserer seg på at samtaledeltagerne står fritt til å dele «gulvet»/turen og at samtalen har mange innslag av overlapp og ytringer som skapes/ytres i samarbeid mellom samtaledeltagerne (Coates, 1997; Coates & Sutton-Spence, 2001). Svennevig (2009) og Coates og Sutton-Spence (2001) sier at dette samarbeidet fungerer fordi det viser at samtaledeltagerne viser oppmerksomhet og engasjement for hverandres innspill.

Coates & Sutton-Spence (1997; 2001) stiller spørsmål om det er en sammenheng mellom kjønn og (tilsynelatende) foretrukket turtagingsmodell; det nevnes at tidligere forskning har vist at kvinner foretrekker collaborative floor-modellen (Coates, 1997), mens menn liker one-at-a-time-modellen bedre (Coates & Sutton-Spence, 2001). Dette avkrefte i samme artikkel, da Coates & Sutton-Spence (2001) kan vise til analyse av samtale mellom menn som kjenner hverandre godt; selv om én-om-gangen-mønsteret i stor grad preget turtagingsstrukturen, så man også overgang til collaborative floor-modellen da samtaletemaet engasjerte samtlige.

Coates & Sutton-Spence (2001) peker på to fundamentale forskjeller mellom disse to modellene for alminnelig, hverdagslig samhandling: Den største forskjellen er altså at den ene fordrer at deltagerne kan ha turen én om gangen, og den andre legger til rette for større åpenhet for at deltagerne kan interagere simultant i samtalen. Den andre store forskjellen er hvordan modellene anser konseptet *tur*; i one-at-a-time-modellen tilhører turen den «nåværende» taleren og bare vedkommende har retten til å tale. I collaborative floor-modellen derimot, er ikke sekvens-basert tur særlig viktig ettersom det er aksept for at flere deltagere kan dele turen samtidig.

Roy (2000) mener at selv om one-at-a-time-modellen er god, er den likevel ikke helt dekkende; samtaledeltagere påvirkes av hverandres forhold og samtalens grunnlag, som igjen påvirker hvordan en tur «oppstår». Samtaledeltagernes avgjørelse om bl.a. når en vil ta turen er ikke utelukkende basert på syntaktiske språkenheter, konkluderer Roy (2000).

4.3. Signaler for ønsket tur

Det finnes mange måter å signalisere at man ønsker å ta ordet, likeledes at ens tur nærmer seg slutten og at andre som deltar i interaksjonen dermed kan komme med sine ytringer.

4.3.1. Signaler

I talespråk gis signaler auditivt og/eller non-manuelt (Napier et al., 2018). Eksempler på auditive signaler kan være overlapp, man trekker pusten hørbart eller repeterende respons (f.eks. «mhm»). Non-manuelle eksempler kan bl.a. være å rekke opp hånda/finger, lene seg forover, raske nikk eller at man åpner munnen (Oxford University Press, u.å.). Coates & Sutton-Spence (2001) trekker også inn at blikkontakt signaliserer ønske om å ta turen.

4.3.2. Blikk

Bruk av blikk i talespråklige kulturer kan signalisere at lytter er oppmerksom, samt indikere videreføring av tur (Svennevig, 2009). Dog er det ikke veldig vanlig å ha langvarig blikkontakt blant talespråklige/hørende, da dette kan føles for intimt og ubehagelig (Baker, 1977).

4.4. Overlapp

Overlapp er begrepet som definerer det som skjer når to eller flere tar turen og begynner å snakke samtidig. Overlapp er sjeldent langvarige, skyldes ofte feilberegning av mulighet for å ta turen og dersom to begynner samtidig vil én stoppe (Johnston & Schembri, 2007; Sacks et al., 1974; Svennevig, 2009). Nivået av forstyrrelser dette forårsaker vil være avhengig av bl.a. type samtale, hvem som deltar, og hvorvidt overlappingen vedvarer lenge nok til at det går over til å bli en avbrytelse. Napier, McKee & Goswell (2018) sier at både mengden overlapp og hvorvidt overlapp er akseptert varierer iht. språkkulturer, kjønn og preferanser (én om gangen vs. aksept for overlapp). Roy (2000) poengterer at det vil alltid være mulighet for at andre samtaledeltagere kan innlede en tur, selv om det allerede er en annen som har turen, så lenge det er flere samtaledeltagere. Overlapp kan innbefatte alt fra responssignaler fra mottager, signaler om mottageren henger med eller ikke, verbal respons iht. enighet eller uenighet eller situasjoner hvor to eller flere starter turen samtidig (Roy, 2000,).

Forskjellene mellom hvordan turtaging fungerer på talespråk og tegnspråk vil fremheves når fokuset nå rettes mot de samme temaene, sett i tegnspråklig perspektiv.

5. Turtaging på tegnspråk

Tegnspråk og talespråk er like fullt språk med egen grammatikk, syntaks og språklige virkemidler. Men en stor forskjell er at de har ulik modalitet; talespråk er oralt/auditivt, men tegnspråk er visuelt/gestuet (Napier et al., 2018; Nilsson, 2018). Dette er et faktum som legger grunnlag for at turtaging fungerer forskjellig iht. ulike modaliteter. Johnston & Schembri (2007) sier at tegnspråklige/døve er avhengige av å se hverandre for å kommunisere, i motsetning til talespråklige/hørende. Blikket er naturligvis en forutsetning for å kunne avlese tegnspråklige ytringer. Det hevdes av Coates & Sutton-Spence (2001) at det er en vanlig antagelse at tegnspråklige/døve må holde blikkontakten kontinuerlig, samt må ha oppnådd blikkontakt før en kan starte sin ytring. Ved å se på hvilke turtagingssignaler og -strategier som er vanlige i tegnspråk vil noen av forskjellene mellom tegn- og talespråk belyses.

5.1. One-at-a-time-modellen

Selv om Sacks et al. beskrev one-at-a-time modellen basert på talespråk kan den også benyttes når en analyserer turtaging i tegnspråk; Kauling (2012) nevner at modellen ser ikke på grammatikk eller ytringers/replikkers meningsinnhold, men strukturering og organisering av turtaging. Altså er modellens rammer de samme for tegnspråk som for talespråk.

5.2. Collaborative-floor-modellen

I følge Coates & Sutton-Spence (2001) er det en generell antagelse i forskningsmiljøet om at tegnspråklig samhandling konsekvent følger one-at-a-time-modellen, men påpeker at det foreligger ikke nok forskning bak påstanden/antagelsen. Dette begrunnes med at frem til publikasjonen av deres artikkel i 2001 var forskningsmaterialet hovedsakelig relatert til undervisning og formelle samtaler. Slike samtalestrukturer fordrer at underviser må ha elevenes oppmerksomhet, samt en hovedsakelig monologisk tale, hvilket fører til at

forskningsgrunnlaget blir nokså ensidig. I sin forskning ser Coates & Sutton-Spence på samhandling i gruppesamtaler og analyseresultatene viser tydelig at også tegnspråklige samhandler i tråd med collaborative-floor-modellen. Basert på ytterligere analysefunn konkluderer Coates & Sutton-Spence (2001) at «regelen» om at døve må ha blikkontakt før ytringsstart og/eller at mottagerne må holde blikket på taler, ikke «følges» konsekvent, dersom samhandlingen følger collaborative-floor-struktur. Johnston & Schembri (2007) bemerker også at innenfor en slik samhandlingsstruktur *kan* deltagerne begynne sine ytringer *før/uten* andres blikkontakt, da deltagelsen er viktigere enn at alle får med seg alt alle sier. Coates & Sutton-Spence (2001) sammenligner denne samtalestrukturen med en «jam session», og sier at «*Joining in is what talk is about.*».

5.3. Signaler for ønsket tur

Tegnspråklige signaler for ønsket tur har noen likheter med signalene som brukes i talespråk, men også noen ulikheter. Ved gjennomgang av litteraturen er det mange forfattere (Coates & Sutton-Spence, 2001; Herreweghe, 2002; Kauling 2012; Johnston & Schembri, 2007; Napier, McKee & Goswell, 2018; Warnicke & Plejert, 2012) som refererer til Baker (1977), som i sin artikkel publiserte en liste over hvilke strategier som brukes.

5.3.1. Bakers liste over signaler

Baker (1977) publiserte det som sannsynligvis er det første som omhandler turtaging og turtagingssignaler på ASL. Baker bruker betegnelsen «*regulators*», som jeg har valgt å oversette til «*signaler*». Selv om artikkelen og forsknings-/analysegrunnlaget er basert på ASL er de samme turtagingssignalene å finne i andre lands tegnspråk, bl.a. NTS.

I *Fig.1* ser man ulike signaler som kan benyttes for å sette i gang en tur, holde på turen og/eller vise at ens tur nærmer seg slutten:

A. Initiation Regulators

1. **Speaker**—initiates turn by
 - a. Raising and extending hand(s) out of rest position⁹
 - b. Followed by an optional indexing, touching, or waving a hand in front of addressee to get his/her attention¹⁰
 - c. Optional head/postural lean forward, toward addressee
 - d. Usually -GAZE when beginning a statement (after first making sure of addressee's attention)¹¹
 - e. Usually +GAZE when asking a question

2. **Addressee**—signals that speaker may initiate a turn by
 - a. +GAZE
 - b. Maintaining own inactivity—i.e., not signing

B. Continuation Regulators

1. **Speaker**—signals that encoding will continue after a proposition/information package or after a short pause by
 - a. -GAZE
 - b. Optional increase in signing speed
 - c. Not returning to a rest position
 - (1) Optional filling of pause with movements that indicate thinking (e.g., looking up, furrowing brow, slight shaking of index finger or palm, postural shift)
 - (2) Optional holding last sign made (during pause)

2. **Addressee**—signals that decoding continues by
 - a. Maintaining +GAZE
 - b. Intermittent low-key changes in the physical state (e.g., head-nodding, smiling, postural shifts, facial activity expressing surprise, agreement, uncertainty, lack of understanding, etc.)
 - c. Optional indexing the speaker after each proposition
 - d. Optional short repetitions of some of speaker's signs

C. Shift Regulators

1. **Speaker**—signals turn-yielding by
 - a. Return to +GAZE (if not already +GAZE)
 - b. Optional decrease in signing speed near termination of turn
 - c. Optional call for addressee response by
 - (1) Palm_a (palm up with heel raised higher than fingertips) and lowering hand(s)
 - (2) Indexing addressee at end of speaker turn¹²
 - (3) Holding last sign (as for questions)
 - (4) Raising last sign (as for questions)
 - (5) Concomitant question intonation carried facially or bodily
 - d. Return to rest position

Fig.1 Bakers (1977, s.218-219) liste over hvilke signaler som kan benyttes i ASL ifm. turtagingssignaler.

Som man kan se av *Fig.1* kan tegnspråklige som ønsker å ta turen, benytte seg av følgende signaler; løfte hendene fra hvileposisjon, vifte med hånda i mottagers synsfelt eller lett berøring (f.eks. på skulder, overarm eller kne) og/eller å lene seg litt forover mot mottager (Baker 1977). Coates & Sutton-Spence (2001) redegjør også for Baker's strategier og gjør i sin samtaleanalyse konkrete observasjoner av at deltagerne viftet med hånda og «tappet» på skulder eller kne. Herreweghe (2002) nevner også observasjoner av at deltagerne banket lett på en bordflate, rakk opp pekefingeren, eller strakk hånda ut over bordflaten. I tillegg kan den som ønsker å oppnå kontakt med en spesifikk person, oppnå kontakt via en tredjeperson som er plassert nærmere den ønskede mottageren (Baker, 1977; Herreweghe, 2002). Johnston & Schembri (2007) nevner nok en teknikk; man kan trampe i gulvet og dermed oppnå kontakt ved at mottager/-e kjenner vibrasjonene (det samme oppstår ved banking på bordflate).

Warnicke & Plejert (2012) nevner også at å vifte med hånda er en strategi tolker i bildetolking bruker for å oppnå kontakt med døv primærdeltager på skjerm. I tillegg trekker Coates & Sutton-Spence (2001) inn en annen strategi som de kalte «*to just launch in*». Den baserer seg på å «gi seg i kast» i håp om å oppnå oppmerksomhet; tegneren kan eksempelvis repetere et tegn eller tegnets bevegelse, eller holde håndformen i påvente av å få oppmerksomheten. Det er også en mulighet for dem som tar turen, men ikke har alles oppmerksomhet enda, å løfte hendene fra hvileposisjon og deretter avvente til oppmerksomheten er oppnådd (Johnston & Schembri, 2007).

Det er flere som trekker inn at blick og blickkontakt er viktige elementer i samhandling og kan påvirke turtagingen, som vil bli tatt opp i neste avsnitt.

5.3.2. Blick

Blick er et viktig element i tegnspråklig samhandling, da mottager viser at hen følger med, avleser talers mimikk og blikkretning (Baker, 1977). Som tidligere presentert i *Fig.1* er blick en indikator som kan være delaktig i koordineringen av turtaging i tegnspråklige samhandlinger. Baker (1977) mener at man i tegnspråklige samhandlinger er avhengig av å oppnå blickkontakt før man kan sette i gang med sin tur. Dette underbygges av Johnston & Schembri (2007) og Napier et al. (2018).

Blick kan også være en indikasjon på at nåværende talers tur nærmer seg enden; i start og underveis i ytringen er talers blick ofte ikke vendt mot mottager, ikke før hen er i ferd med å avslutte ytringen. Blikket signaliserer at andre snart kan ta turen (Baker, 1977; Herreweghe, 2002; Johnston & Schembri, 2007; Svennevig 2009).

Coates & Sutton-Spence (2001) påpeker at i tegnspråklige samtaler mellom bare to individer er det overkommelig å ha full visuell oversikt over hverandre, men i samtaler med flere deltagere vil det ikke nødvendigvis være slik at samtlige ser og blir sett av alle. Mennesker som kommuniserer visuelt er naturlig nok avhengig av å kunne se hverandre (Johnston & Schembri, 2007). Denne problemstillingen opplever ikke hørende, da visuell kontakt ikke er avgjørende for å få med seg og/eller delta i gruppesamtaler.

Basert på hvor viktig blikket er i tegnspråklige samhandlinger mener Baker (1977) at blikket er en av de mest tungtveiende signalene som påvirker turtaging.

5.4. Overlapp

Overlapp er like vanlig i tegnspråklige samhandlinger som i talespråklige samhandlinger. Enten i form av at flere starter turen sin samtidig, responssignaler man får fra mottager eller ved avbrytelser. Der man sier at man i talespråk «snakker i munnen» på hverandre, er det like fullt mulig å «snakke i hendene» på hverandre. I Baker (1977) sin liste over signaler er det ikke nevnt noe om signaler for avbrytelse, bare tilknyttet signaler for å gi fra seg turen («turn-yielding»). Dog trekker Baker (1977) senere inn at dersom en mottager sitter med hendene mellom hvileposisjon og tegnrom (området foran kroppen hvor tegn utføres) i «half-rest position», kan det både indikere følgende; at vedkommende følger med, anslår at turen snart blir ledig og/eller har intensjon om å avbryte. Ifølge Johnston & Schembri (2007) kan nåværende taler avbrytes ved at mottager vender blikket bort og dermed velger å ikke avlese. Eventuelt kan en annen samhandlingsdeltager enn nåværende taler helt enkelt bare begynne med sin ytring og/eller repetere et par av de første tegnene i setningen i påvente av å «kuppe» oppmerksomheten (Johnston & Schembri, 2007). Baker (1977) nevner også at man kan avbryte noens tegnspråklige ytring ved å fysisk holde hendene deres nede. Dette forhindrer at de kan produsere tegn og dermed ferdigstille sin ytring. Denne teknikken/strategien er å regne som ekstremt frekt og likestiltes med å fysisk holde for munnen til en talespråklig (Baker, 1977).

En forskjell på overlapp mellom talespråk og tegnspråk som Napier et al. (2018) nevner er at i tegnspråk blir det ikke «auditive kollisjoner» (snakker i munnen på hverandre), men det nevnes ingenting om «visuelle kollisjoner» (snakker i hendene på hverandre).

Som Baker (1977) påpeker, kan forskjellene mellom turtagingssignaler i tale- og tegnspråk fremheve problematikk i samhandling mellom hørende og døve. En av årsakene er at språkene er basert på forskjellige modaliteter. Baker (1977) mener at en av hovedforskjellene er bruk av blikk; tegnspråklige må holde blikket på nåværende taler for å avlese ytringer, mimikk og andre signaler, men talespråklige synes for stor grad av blikkontakt er ubehagelig. I samhandlinger på tvers av disse språkmodalitetene er det flere ting som kan være utslagsgivende for problematikk. Baker (1977) nevner at hørende/talespråklige rådgivere i møte med døve/tegnpråklige klienter har uttrykt vansker med å vite når klienten er ferdig med sin ytring og dermed når det er passende å respondere. Dog sies det ikke noe om hvorvidt dette er i samhandlinger med tolk til stede.

Etter å ha belyst hvordan turtaging fungerer i tale- og tegnspråk, har samtidig forskjellene blitt fremhevet. Når to personer med ulike språk møtes, kan det være behov for tolk. Da er det viktig at tolken kan håndtere disse forskjellene og formidle partenes ønsker. Teksten vil nå trekke frem hvordan tolkens tilstedeværelse kan påvirke samhandlingssituasjonen, samt utfordringer som kan oppstå.

6. Tolkemedierte samhandlinger

Døve og hørselshemmede med tegnspråk som førstespråk har rett til tolk der de måtte ha behov. Behovet melder seg i møte med den talespråklige majoriteten. Tolkede samhandlinger kan innlemme alle mulige typer samhandlingssituasjoner som kan oppstå, tilknyttet alle faser i en døv/hørselshemmet persons liv. Retten til tolk er lovregulert i folketrygdloven § 10, 5-7

(Haualand et al., 2018). Før vi vender blikket mot tolkens påvirkning av og utfordringer med turtaging i situasjoner, skal vi først få et lite innblikk i *hvem* tolken er.

6.1. Tolken

Tegnspråktolken er en profesjonsutøver som (i Norge) har gjennomgått en treårig bachelorutdanning for å oppnå godkjent status som *offentlig godkjent tolk for hørselshemmede, døve og døvblinde* (Haualand et al., 2018, s. 28). Tolken får opplæring i forskjellige tolkemetoder, deriblant mellom norsk og norsk tegnspråk, tolking og ledsaging for døvblinde, samt skrivetolking. I denne teksten er fokuset kun på tolking mellom tale- og tegnspråk. Tolken er, som tidligere nevnt, ofte den eneste deltageren i samhandlingen som har innsikt i begge parters språk og kultur, samt språklige strategier og konvensjoner iht. samtale/samhandling (Kauling, 2012; Haualand et al., 2018). Napier et al. (2018, s.42) sier om tolkens rolle/oppgave «[...]is to facilitate communication between deaf and hearing people, making appropriate linguistic, cultural and relational decisions in the transfer of messages from one language and person to another.». Med andre ord gjør tolken det mulig for primærdeltagerne i en samhandling å forstå hverandre, på tross av språklige hindringer. Eller som Haualand et al. (2018, s.13) beskriver; «*En tolk løser et språkproblem som oppstår når to eller flere personer som ikke deler samme språk må snakke sammen.*» (Deres uthevelse).

Kauling (2012) bemerker at både one-at-a-time- og collaborative-floor-modellen hovedsakelig er tiltenkt situasjoner hvor samtaledeltagerne deler samme språk, men det er jo ikke alltid slik at en samhandling foregår på ett språk. I slike tilfeller hvor samtaledeltagerne ikke deler samme språk og/eller ikke kan gjøre seg forstått for hverandre, må man inkludere en tolk (eller flere, avhengig av situasjon, tidsrammer og antall deltagere). Tolkens tilstedeværelse og deltagelse kan påvirke hvordan turtagingen i samhandlingen koordineres/organiseres, både i positiv og negativ forstand (Kauling, 2012). I noen situasjoner kan det være mer naturlig med collaborative-floor som turtagingsstruktur, men det kan gjøre tolkens arbeidsoppgave mer komplisert; tolken kan ikke tolke flere primærdeltagere om gangen (Herreweghe, 2002). Nå vil oppgaven ta for seg litt om hvordan tolken kan være delaktig i koordinering og organisering av turtaging.

6.2. Koordinering

Som tidligere nevnt er det ikke store mengder forskning som eksplisitt omhandler turtaging på tegnspråk, og desto mindre med fokus på turtaging i tolkemedierte samhandlinger og tolkens ansvar tilknyttet koordinering.

Tolken må være oppmerksom for når og hvordan primærdeltagerne signaliserer at de ønsker å ta turen. Napier et al. (2018) trekker inn at de forskjellige signalene knyttet til de ulike språkmodalitetene kan ligge til grunn for at den ene ikke oppfatter den andres signaler om ønsket tur. Dette kan føre til klossete turtagingsveksling. En faktor er at døv primærdeltager kan være nødt til å holde blikket på tolken for å oppfatte hørende primærdeltagers ytring (Napier et al., 2018), og dermed ikke har anledning til å oppfatte at turen er «ledig». Eventuelt kan hørende primærdeltager ikke ha tilstrekkelig forståelse eller kunnskap for å kunne

oppfatte den døve primærdeltagerens turtagingssignaler. Nilsson (2018, s.88) poengterer, med grunnlag i Herreweghes (2002) forskning, at tegnspråklige kan oppleve det er vanskelig å få ordet; «*Det faktum att man i talade språk ofta tar en tur medan man i tecknade språk vänter på att få turen resulterade i att de teckenspråkiga deltagarna hade svårt att komma till tals.*».

I en tolkemediert samhandling er det primærdeltagerne som «eier» samtalen. Tolken er en ratifisert deltager, hvis tilstedeværelse er godkjent for situasjonen (Pöchhacker, 2012). Men det er ikke alle som er vant til at det er en (eller to) ekstra deltagere til stede. Som Napier et al. (2018) beskriver det, kan hørende primærdeltagere oppleve tolkens tilstedeværelse som forstyrrende, i form av at det er en som opptar plass, distraherer visuelt under tolkingen og den sedvanlige samtaleflyten er endret. I tillegg nevnes det at den hørende primærdeltageren kan føle som at hen mister litt av sin kontroll over situasjonen. For døve primærdeltagere, sier Napier et al. (2018, s.64) at; *[...] an interpreter can be a necessary accessory whose presence will affect the hearing person's impression of them.*». Altså er det ikke bare med tanke på turtaging at tolken påvirker samhandlingen. Eksempelvis kan en hørende primærdeltager bli satt ut av at samtalen ikke er «som vanlig», med en annen hørende.

Selv om tolken *kan* bistå i turtagingskoordineringen, er det ikke alltid slik at koordineringen flyter like naturlig i tolkemedierte samtaler/interaksjoner. Som Kauling (2012) sier, er det ikke alltid slik at tolken er bevisst og/eller får med seg muligheter til å underbygge god turtaging og kommunikasjonsflyt.

Det er også viktig at tolken er spesielt bevisst modalitetsforskjellene mellom språkene. Napier et al. (2018) påpeker at i tolkemedierte samhandlinger kan turtagingen fungere ulikt sett i forhold til turtaging i både tale- og tegnspråk. En av grunnene til dette er at det er to forskjellige modaliteter involvert. Nilsson (2018) forklarer at i monologiske tolkesituasjoner (f.eks. undervisning eller foredrag) ser man ikke store konsekvenser for turtaging, men i dialogiske tolkesituasjoner kan det være langt mer som må holdes styr på.

Warnicke (2018) påpeker at det kan være lett å tro at tolken sørger for automatikk og uproblematisk turtaging (i utgangspunktet er påstanden mtp. bildetolking), men sannheten er at samtalen er avhengig av kontinuerlig samarbeid mellom samtaledeltagerne for å vedlikeholde samtaleflyten.

6.3. Tolkens påvirkning av samhandlingen

Selv om *samtalen* i all hovedsak er mellom primærdeltagerne, har også tolkens tilstedeværelse en påvirkende faktor på *samhandlingen*. Tolken kan påvirke kommunikasjonssituasjonen på mange ulike måter, både bevisst og ubevisst, positivt og negativt. Selv om tolkens oppgave er å sørge for at to eller flere samtaledeltagere med ulike språk kan forstå hverandre, vil tolkens tilstedeværelse alltid ha en innvirkning, blant annet i form av hvordan turtagingen koordineres. Johnston & Schembri (2007) sammenligner samtaler med et sjakkparti, hvor spillerne har hver sin tur hvor de gjør sitt trekk og følger bestemte regler. Forfatterne sier ingenting om hvordan tolker passer inn i dette sjakkpartiet, men metaforen kan passe bra også for tolkemedierte samhandlinger; begge primærdeltagerne må forklare tolken hvilket trekk de ønsker å gjøre, så kan tolken formidle dette videre. Potensielt vil det bli enda mer «korrekt» å forestille seg at begge primærdeltagerne har hvert sitt sjakkbrett og sitter på hver sin side av en vegg, mens tolken sitter slik at hen ser begge brett. Når en primærdeltager gjør sitt trekk,

må tolken gjøre tilsvarende trekk på den andres brett. Noen ganger blir det kanskje feil fra tolkens side; hen ser tross alt brettene fra en annen vinkel enn primærdeltagerne. Andre ganger kan det hende at den ene tror det hens tur og gjør et trekk selv om det ifølge tur-reglene er den andres tur.

Napier et al. (2018) nevner at tolkens tilstedeværelse kan være uvant for noen, spesielt hørende. Dette kan være til hinder for god flyt i kommunikasjonen. «*Bear in mind that communicating through a sign language interpreter can be an unfamiliar and awkward-feeling situation, and interpreters can help to smooth that experience by interacting in a considerate manner.*» (Napier et al., 2018, s.48). I slike tilfeller bør altså tolken ta hensyn og forsøke å være en god ambassadør (Napier et al., 2018). Ikke bare for seg selv og sitt yrke, men også for døvemiljøet generelt.

Alle deltagerne i en tolkesituasjon er avhengig av at tolken forstår hva som blir sagt, for så å kunne formidlet tolket budskap. Prosesstid er en strategi tolken kan benytte seg av for å underbygge sin forståelse av ytringer.

6.4. Prosesstid

At tolken faktisk forstår ytringenes meningsinnhold, er essensielt. Prosesstid er et verktøy tolken kan benytte seg av for å gi seg selv bedre mulighet/tid til å forstå meningen. Prosesstid er nødvendig for tolken, men kan oppleves unaturlig for en eller flere primærdeltager/-e. Selv om prosesstiden ikke er lengre enn et par sekunder (vanligvis 2-4, ifølge Tiselius, 2018) kan det føles mye lengre, spesielt dersom primærdeltageren/-e er uvant med tolkede samhandlinger. Begrepet prosesstid omhandler at tolken gjerne «ligger litt bakpå» kildespråkets ytring, for å bedre kunne prosessere meningsinnholdet og dermed tolke til målspråket på best mulig måte (Haualand et al., 2018; Napier et al., 2018; Tiselius, 2018). Dersom en primærdeltager ikke er vant til å forholde seg til tolkens prosesstid kan det påvirke turtagingen ved at nåværende taler som egentlig er ferdig med sin tur, velger å ta turen igjen. Dette kan være pga. hen kom på noe som måtte tilføyes, eller rett og slett pga. hen føler at stillheten må fylles (Roy, 2000). Men, som Roy (2000) påpeker, kan uvante primærdeltagere tilegne seg forståelse av prosesstid gjennom deltagelse i samhandlingen. Dette vil føre til at det blir større rom for at en primærdeltager kan avlese/høre hele det tolkede budskapet, prosesstid inkludert, og får dermed større mulighet til å kunne bidra med sine ytringer.

6.5. Blikk

Det er allerede fremhevet at bruk av blikk er ulikt i talespråk og tegnspråk. I en tolkemediert samhandling kan man se andre måter blikkbruk kan skape usikkerhet; det er ikke sikkert at hørende primærdeltager er klar over at døv primærdeltager må ha blikket på tolken for å avlese (Kauling, 2012). Altså kan det føre til at hørende primærdeltager føler *mangel* på blikkontakt, kontra i ikke-tolkemedierte samhandlinger, hvor det kan bli for langvarig blikkontakt fra døv primærdeltager.

6.6. Overlapp

Overlapp kan, naturlig nok, også oppstå i samhandlinger hvor tolk er til stede. Det er jo en samhandlingsprosess som påvirkes av primærdeltagerne i like stor grad som en vanlig samtale hvor alle deler samme språk. Dog må det påpekes at overlapp påvirker den tolkemedierte samhandlingen annerledes enn i samtaler hvor deltagerne deler samme språk (Roy, 2000). Som tidligere nevnt kan ikke tolken tolke alt dersom flere primærdeltagere tar turen samtidig. Tolken er, som sagt, den eneste deltageren i samhandlingen som har innsikt i språk og kultur tilhørende primærdeltagerne. Roy (2000) mener at i tillegg er tolken ofte den eneste som forstår når overlapp i samtalen oppstår, samt overlappingens betydning. «*Acting on these communicative «problems», and acting on them quickly, is what interpreters do.*» (Roy, 2000, s.92). Roy (2000, s.84-85) lister opp fire strategi-alternativer som tolken kan foreta, dersom det oppstår overlapp:

1. *Stoppe*
2. *Midlertidig ignorere*
3. *Ignorere*
4. *Tilby neste tur*

Roy (2000) presiserer at dette er *muligheter* og *alternativer*, ikke fasitsvar. De er basert på hennes personlige erfaringer som tolk, samt funn i hennes studier gjort ifm. arbeid med boka *Interpreting as a Discourse Process*. Det er heller ingen endelig fasit på *hvordan* tolken kan gjennomføre disse strategiene. Følgende liste utdyper hva de fire alternativene kan innebære.

1. *Stoppe*: Tolken kan stoppe en eller begge primærdeltagerne. Hvem som får fortsette kan enten indikeres av tolken, eller en av primærdeltagerne (Roy, 2000, s.85). Dersom f.eks. tolken velger å stoppe under overlapping bør tolken gjøre dette på en hensynsfull måte mtp. bl.a. hvor viktig «overlappsbudskapet» er, relasjonen mellom primærdeltagerne, status og autoritet (Roy, 2000, s.85). Samtidig sier Roy (2000, s.89) at tolker handler instinktivt når de velger hvem av primærdeltagerne som stoppes.

2. *Midlertidig ignorere*: Tolken kan tilsynelatende ignorere overlappingen, men holder ytringen i minnet. Tolken fortsetter å tolke den som i utgangspunktet hadde turen og kan så i etterkant tolke det som ble sagt av den overlappende primærdeltageren (Roy, 2000, s.85). Hvorvidt tolken har mulighet til dette avgjøres både av tolkens kapasitet/evne til å «holde på» informasjonen/ytringen, samt hvorvidt tolken anser innholdet viktig for samhandlingssituasjonen. Roy (2000, s.89) mener det er tre grunner for at denne strategien fungerer: a) tolken vurderer «overlapps-ytringen» som ikke kritisk viktig i øyeblikket, b) «overlapps-ytringen» er kortfattet og/eller lett å huske, eller c) tolken forutser at nåværende talers tur vil være ferdig innen kort tid. Det er også grunnlag for at tolken kan anta at samme ytring vil bli produsert igjen eller at overlappet blir direkte oppfattet av den andre primærdeltageren, men ignorering kan også være pga. at tolken ikke har tilstrekkelig kapasitet til å prosessere overlappende ytringer (Roy, 2000, s.89-91).

3. *Ignorere*: Tolken kan velge å fullstendig ignorere overlappingen.

4. *Tilby neste tur*: Når nåværende taler blir ferdig med sin tur, kan tolken tilby den neste turen til den som forårsaket overlappingen. Eventuelt indikere at vedkommende gjorde et forsøk på å ta turen (og dermed overlate turtildelingen til primærdeltagerne.) (Roy, 2000, s.92-93).

I litteratur som omhandler turtaging i tolkemedierte samhandlinger trekker også Herreweghe (2002) og Kauling (2012) inn Roys liste over valg/muligheter ved overlapp.

Herreweghe (2002) påpeker at tolkesituasjoner (i hens tilfelle et møte med mange deltagere) med én tolk er utfordrende; dersom det er to tolker til stede kan de ha hver sin oppgave i form av å tolke til talespråk eller tolke til tegnspråk. Dermed blir det større mulighet for at både døve og hørende primærdeltagere kan overlappe og/eller avbryte hverandre. Når primærdeltagerne ikke er avhengig av å vente på at tolken er ferdig med én taler og dermed klar for å tolke neste taler eller at tolken må stoppe eller ignorere overlapp, er deltagerne i større grad likestilt. Et godt eksempel på dette kan være i møter e.l. hvor det oppstår opphetede diskusjoner hvor velorganisert turtaging ofte må vike for emosjoner og engasjement. Selv om både tolk og primærdeltagere kan uttrykke ønske om mer forståelse for at overlapp må unngås (f.eks. i form av å forholde seg til talerliste), er det ikke uvanlig at det fort glemmes (Nilsson, 2018). Da blir en av tolkens oppgaver å bruke sine strategier for å unngå at den/de døve primærdeltager/-ne ikke havner på samhandlingens utside (Nilsson, 2018).

Overlapp kan også forekomme i form av at tolken avbryter, som vil redegjøres for i neste avsnitt.

6.6.1. Tolken avbryter

Noen ganger har tolken behov for å ta turen «som seg selv», altså på vegne av seg selv, ofte i forbindelse med behov for oppklaring. Tolken kan ha blitt usikker på om hen har hørt riktig eller feiloppfattet meningsinnhold og må forsikre/korrigere tolkeproduktet (Napier et al., 2018). Tolken tar som oftest turen og samhandler/reparerer direkte med den primærdeltageren hvis ytring ikke ble oppfattet. Selv om avbrytelsen gjøres med den hensikt å oppklare eller fordele tur (f.eks. ved overlapp), må dette regnes som at tolken tar en tur. Kauling (2012) definerte i sin forskning at hver gang tolken ytrer noe som ikke er en tolket ytring, er det en tur tolken tar «for seg selv», som har innvirkning på samhandlingen. For eksempel dersom tolken avbryter den ene primærdeltageren for å be om gjentakelse eller oppklaring kan primærdeltageren miste tråden. Eller i en samhandling mellom psykolog og pasient, hvor pasienten skal fortelle om sine vonde opplevelser eller mørke tanker, kan en avbrytelse føre til at pasienten ikke klarer å gjenta/lukker seg.

Som tidligere nevnt er det å vifte med hånda i døv primærdeltagers synsfelt en strategi for å oppnå kontakt, men Warnicke & Plejert (2012) trekker inn samme strategi for å avbryte. Også det å holde håndflaten opp (som et STOPP- eller VENT-tegn) er en direkte avbrytelsesstrategi tolken kan benytte (Warnicke & Plejert, 2012).

6.7. Skjermtolking

Utviklingen av teknologi, muligheten for folk til å kommunisere over store distanser og internettets stadige vekst legger grunnlag for tolkeoppdrag via digitale plattformer (Warnicke & Plejert, 2012). Digitale løsninger for tolkede samhandlinger har nok kommet for å bli, kanskje særskilt i tiden under og etter Covid-19-pandemien. Døve og hørselshemmedes behov for å få tolket undervisning, møter, legetimer o.l. lar seg ikke kve av globale pandemier, men

grunnet reglement om å holde avstand for å unngå smittespredning har grunnlaget for skjermtolking blitt desto større. Skjermtolking er et samlebegrep som dekker videotolking og bildetolking. Forskjellen mellom disse er at videotolking er en god løsning dersom fysisk oppmøte ikke lar seg gjøre, men møtet gjennomføres digitalt. Bildetolking derimot, sikter seg inn på relativt korte og spontane samtaler, som oftest over telefon (kunnskapsbanken.no, NAV, 2021). Tekstens fokus vil primært være på bildetolking, som Warnicke (2018) og Warnicke & Plejert (2012) tar for seg. Bildetolking er et tilbud fra NAV Hjelpemiddelsentral hvor primærdeltagere kan ringe inn for spontan tolking av samtaler på inntil 30 minutter. Dette gir større mulighet for å få tolket telefonsamtaler og/eller kortere, uforutsette fysiske samtaler og møter. Tolken selv sitter i bildetolktjenestens studio (nav.no, u.å.) og primærdeltagerne er som oftest også på hver sin kant, men i enkelte tilfeller fysisk til stede på samme plass. Tolken har kontakt med døv/hørselshemmet primærdeltager via skjerm (et visuelt/gestuet medium) og med hørende primærdeltager via telefon (et oralt/auditivt medium) (Warnicke 2018). Samtalens gang består hovedsakelig i at døv/hørselshemmet primærdeltager ringer inn til bildetolktjenesten og oppnår kontakt med tolken via dataskjerm. Tolken får så et telefonnummer som skal ringes opp og får dermed kontakt med hørende primærdeltager. Deretter kan samtalen starte. Fig.2 er en enkel og lettfattelig illustrasjon av hvordan bildetolking fungerer. Samtalen tolkes som oftest mellom tegnspråk og talespråk som i «ordinære» tolkesituasjoner, men kan også noen ganger innebære skrivevolking, for eksempel for hørselshemmet primærdeltager som ønsker å tale selv.

Fig.2 illustrerer godt primærdeltagernes kontakt via tolk ifm. bildetolking (Warnicke & Plejert, 2012, s.1314.).

En av de største utfordringene knyttet til bildetolking og turtaging, er det faktum at primærdeltagerne ikke har mulighet til direkte kontakt med hverandre, men via tolken som sitter som et bindeledd mellom de to. Det innebærer at den ene ikke kan se om den andre allerede har tatt ordet, dersom tolken skulle ha litt for lang prosessetid. Muligheten for overlapp og avbrytelser blir da stor, og dette kan føre til irritasjon blant primærdeltagerne.

Fraværet av direkte kontakt betyr at primærdeltagerne kan ofte ikke forhandle om turen selv, sier Warnicke (2018). Derfor blir dette ansvaret gitt til tolken. Ansvarsoppgaven faller seg slik nokså naturlig og logisk, siden tolken er kontaktleddet mellom primærdeltagerne. Men i hovedsak fordeles turtagingen naturlig under selve tolkingen/samtalen. En påvirkende faktor er hvorvidt samtaledeltagerne er vant til denne typen interaksjon/samhandling og hvilke referanserammer de har ift. bildetolkede samtaler (Warnicke, 2018). Når den ene primærdeltageren gir uttrykk for ønske om tur, kan ikke den andre oppfatte det; Som Warnicke & Plejert fremhever (2012) kan ikke den hørende primærdeltager se at hans uttrykk for å komme til orde ikke formidles til den døve primærdeltageren. Dermed er heller ikke den døve primærdeltageren klar over motpartens forsøk på å komme med sin ytring, ikke før tolken tar turen «som seg selv» og direkte gir turen til hørende primærdeltager (ved f.eks. å

spørre hva han sa). Altså er primærdeltagerne avhengig av at tolken «godkjenner» deres ønske om tur og at tolken «velger» hvem som kommer til orde når. Tolken må kontinuerlig sanksjonere/godkjenne hvem av primærdeltagerne som har «eierrett» til turen (Warnicke & Plejert, 2012).

Det sier dermed seg selv at mangelen på direkte kontakt mellom primærdeltagerne gir store utfordringer i henhold til turtagingen. I mange slike samhandlinger vil nok turtagingen likevel foregå nokså naturlig, bl.a. basert på hvilke forventninger primærdeltagerne har til samtals utvikling.

Det er altså stort grunnlag for at tolken må koordinere turtaging i tolkesituasjoner via skjerm. Basert på at vi lever i en teknologisk tid og i et langstrakt land, kan det påstås at skjermtolking vil bli nokså normalisert med tiden.

7. Oppsummering/konklusjon

Ved å se på hvordan turtaging fungerer og hvilke signaler som gjelder i talespråk og tegnspråk, har samtidig ulikhetene mellom språkene blitt framhevet. Det kan påpekes at ulike modaliteter ligger til grunn.

Ved gjennomgang av litteraturen presenteres mange elementer som har ringvirkning for hvordan turtaging koordineres og organiseres i en samhandling. Når samhandlingsdeltagerne deler ett og samme språk har de naturligvis innsikt i hvilke signaler, responstyper og normer som gjelder, da de deler samme språkkultur og språkmodalitet, samt forståelse for disse. Selv om det kan forekomme misforståelser iht. turtaging, er det likevel innenfor deres kunnskapsområde. Turtagingen koordineres av samhandlingsdeltagerne og skjer stort sett automatisk. Når to eller flere fra forskjellige språkkulturer og språkmodaliteter møtes kan det oppstå komplikasjoner, da partene ikke nødvendigvis er klar over forskjellene. Derfor blir det en av oppgavene til en tolk å kunne tilrettelegge for kommunikasjonen, deriblant ved å være delaktig i å koordinere turtagingen. Dette betyr at, selv om primærdeltagerne har direkte kommunikasjon med hverandre, veksler de likevel turtagingen med tolken. Tolken må altså ha tilstrekkelig forståelse og kompetanse for å kunne avkode primærdeltagernes signaler, samt formidle disse til den andre primærdeltageren.

Forskning viser at samhandlinger ikke nødvendigvis følger one-at-a-time-modellen *eller* collaborative-floor-modellen konsekvent. Det er mulighet for at samhandlingsstrukturen kan følge én og/eller veksle mellom disse to. Dette vil være avhengig av hvilken type samhandling det er, hvem som deltar og samhandlingens utvikling. Kjønn kan også potensielt være et påvirkende element. I samhandlinger som følger en turtagingsstruktur basert på one-at-time-modellen vil gi størst grunnlag for ryddig turtaging, da det ikke er anledning for avbrytende overlapp. I tolkemedierte samhandlinger vil dette være særs behjelpelig/hensiktsmessig for tolken, siden det forenkler hans arbeidsoppgave; ingen tolk alene kan tolke alt dersom primærdeltagerne snakker i munnen på hverandre. I situasjoner hvor collaborative-floor-modellen er mer naturlig kan det være utfordrende å være tolk, da overlapp blant primærdeltagerne er nærmest forventet. I slike situasjoner er det hensiktsmessig å være to tolker; en som tolker til talespråk og en som tolker til tegnspråk. På den måten kan overlapp bli tolket på en måte som samsvarer med samhandlingssituasjonen.

Kauling (2012) og Coates & Sutton-Spence (2001) belyser at de fleste som har forsket på turtaging i tegnspråklige sammenhenger har benyttet formelle samtaler eller klasseromsundervisning som data-/analysegrunnlag. I tillegg kan det påpekes at en god del forskning på tegnspråklig turtaging, eksempelvis Baker (1977), baserer seg på dyadisk samtale. I slike to-parts samhandlinger er det nærliggende å tro at one-at-a-time-modellen er mer aktuell, da det er færre som kan ønske å ta turen. Dette kan ha ført til at man i stor grad har gått ut fra at turtaging at i tegnspråklige samhandlinger er organisert i samsvar med one-at-a-time modellen. Til sammenligning har mange av samhandlingene som Sacks et al. (1974) har tatt for seg, involvert flere samtaledeltagere (2-4stk). Som det også påpekes av Kauling (2012) kan samtalen og samtaledeltagerne påvirkes av at det gjøres opptak og/eller at det er en observatør til stede. Dette er også en faktor som potensielt kan påvirke resultater ved turtagingsforskning.

En god del av de analyserte samhandlingene i relevant litteratur er med én tolk til stede i situasjonen. Herreweghe (2002) har i sin forskning benyttet analysemateriale basert på tre forskjellige møter; alle hadde flere primærdeltagere, ett møte med to tolker, ett med én tolk og det siste møtet hadde ingen tolk ettersom samtlige deltagere hadde tegnspråkkompetanse. Det faktum at mye av analysegrunnlaget som forskning frem til nå er basert på nokså ensidig materiale (dyadisk samhandling med én tolk) kan bety at det er mangler i forskningen. For mest mulig allsidig og dekkende forskningsresultater bør det være større variasjon i datamaterialet; forskjellige samhandlingstyper, varierende antall deltagere og flere situasjoner med to tolker mener jeg vil kunne gi mer dekkende funn. Dette på grunnlag av at tolker kan møte større utfordringer iht. koordinering/organisering av turtaging i situasjoner med flere deltagere.

Et godt eksempel på utfordrende turtagingssituasjoner er møter på arbeidsplass. Kanskje er det 10 eller flere ansatte i staben/avdelingen og ofte er døve ansatte i mindretall, eventuelt bare én. Det oppstår gjerne diskusjoner rundt de ulike temaene som er på agendaen og det kan bli vanskelig for tolken å henge med, for ikke å snakke om at det kan være særs vanskelig for døv/-e primærdeltager/-e å følge med på *hvem* som sier *hva*. På grunn av disse faktorene kan det bli desto vanskeligere for døv/-e primærdeltager/-e å komme til orde, da turtagingen ikke er oversiktlig. Dette er en faktor som kommer i tillegg til ulike strategier og signaler på tale- og tegnspråk. Tolken må da kunne ta i bruk ulike strategier for å sikre likestilt deltagelse, samt et godt tolkeprodukt. Som Herreweghe (2002) og Nilsson (2018) har påpekt, kan det være hensiktsmessig med to tolker i slike utfordrende situasjoner.

Forskjeller i modalitet og språkkultur kan by på kommunikative utfordringer i møter hvor det samhandles på tvers av disse. Ikke bare på det rent språklige nivået, men også på detaljnivå, deriblant turtaging og turtagingssignaler. Det er ikke alltid slik at samhandlingsdeltagerne har innsikt i hvordan det andre språket «fungerer». Et eksempel er blick; det er ulik kultur for hvor lenge det er sosialt akseptert å ha blikket vendt direkte mot nåværende taler, før det oppfattes unormalt eller ukomfortabelt. Spesielt talespråklige i møte med tegnspråklige kan oppleve det slik, mens tegnspråklige kan få inntrykk av at den talespråklige ikke er interessert, basert på manglende blickkontakt (Baker, 1977). Samtidig er blick også et element som benyttes i begge språkmodaliteter/språkkulturer for å gi signaler iht. turtaging; det er interessant at både tale- og tegnspråk bruker blick for å signalisere ønske om tur og å vise interesse, men at varigheten på blickkontakt kan ha så ulik konsekvens i hvordan samhandlingsdeltagerne oppfatter hverandre.

I den «moderne tid» er skjermtolking en variant som blir mer og mer vanlig. Dette kan løse problemer som bl.a. oppstår ifm. Covid-19-restriksjoner, men gir samtidig nye utfordringer ifm. koordinering av turtaging.

Det er mye som kan påvirke turtaging i samhandlinger, både med og uten tolk. Denne oppgaven har tatt for seg noen elementer, men det er likevel mange som ikke fikk verken tematisk innpass eller plass. Hele tolkeprosessen er godt oppsummert av Kauling (2012, s.30); *«In sum, the turn taking processes that take place in interpreted conversations are at the very least complicated.»*

I samhandlinger generelt er det mange uskrevne regler som må følges. Disse baserer seg både på språk og kultur. Det er ikke alltid slik at samhandlingsdeltagerne er klar over disse ulikhetene, spesielt når forskjellige språk og kulturer møtes. I tolkemedierte samhandlinger ser man også slike språk- og kulturforskjeller, men ansvaret for å organisere og oppklare blir ofte automatisk gitt til tolken. Tolken er, som flere ganger nevnt, ofte den eneste i samhandlingssituasjonen som har både kulturell og språklig innsikt til å forstå begge parters ytringer, signaler og intensjoner. For å oppnå en godt koordinert samtale mellom primærdeltagerne, må tolken ta i bruk all sin språklige og kulturelle kompetanse. Turtaging er altså noe enhver tolk bør være seg bevisst, da det ikke bare holder kommunikasjonen/samhandlingen i gang, men påvirker primærdeltagernes oppfatning/inntrykk av hverandre. Spesielt ettersom signalene er forskjellige visuelt kontra auditivt. Jeg vil også poengtere at deltagerne i samhandlinger generelt, uansett om de deler språk eller ikke, bør bli mer bevisst turtaging. Økt bevissthet rundt temaet kan føre til bedre forståelse av de man samhandler med, unngåelse av avbrytelser og at deltagerne ikke må knives om å få turen.

8. Kilder

- Baker, C. (1977). Regulators and turn-taking in American Sign Language discourse. I: Lynn A. Friedman (Red.), *On the other hand: New perspectives on American Sign Language* (s.215-236). New York: Academic Press.
- Coates, J. (1997). The construction of a collaborative floor in women's friendly talk. I: Talmy Givon (red.), *Conversation. Cognitive, Communicative and Social Perspectives*. (s.55-89). Philadelphia: John Benjamins.
- Coates, J. & Sutton-Spence, R. (2001). Turn-taking patterns in Deaf conversations. *Journal of Sociolinguistics* 5(4). (s.507 – 529). ResearchGate.net. Blackwell Publishers Ltd. Hentet fra: <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00162>
- Girard-Groeber, S. (2015). The management of turn transition in signed interaction through the lens of overlaps. *Frontiers in Psychology*, 6, 741. Hentet fra: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00741>
- Haualand, H., Nilsson, A.-L. & Raanes, E. (2018) Tolker og tolking – en introduksjon. I: Hilde Haualand, Anna-Lena Nilsson & Eli Raanes (red.), *Tolking – språkarbeid og profesjonsutøvelse*. (s.11-37). Oslo: Gyldendal.
- Herreweghe, M. van. (2002). Turn-Taking Mechanisms and Active Participation in Meetings with Deaf and Hearing Participants in Flanders. I Lucas, Ceil (red.), *Turn-taking, Fingerspelling and Contact in Signed Languages* (s.73-103). Galludet University Press.
- Johnston, T. & Schembri, A. (2007). *Australian Sign Language: An introduction to sign language linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kauling, E. J. (2012). *Look who's talking. Turn taking in sign language interpreted interaction*. [Masteroppgave]. Universitetet i Amsterdam. Hentet fra: https://www.academia.edu/12780230/Look_whos_talking_Turntaking_in_sign_language_interpreted_interaction
- Napier, J., McKee, R., & Goswell, D. (2018). *Sign Language Interpreting. Theory and Practice*. Sydney, NSW: The Federation Press.
- NAV (25.03.2021). *Bildetolktjenesten* [Brosjyre]. Hentet fra <https://www.nav.no/no/person/hjelpemidler/hjelpemidler-og-tilrettelegging/tolketjenesten/bildetolktjenesten>
- NAV Hjelpemidler og tilrettelegging (u.å.). Oppmøtetolk og skjermtolk. *Kunnskapsbanken*. Ansvarlig redaktør: Liv Welde Johansen, nettredaktør: Morten Flatebø. Hentet fra <https://www.kunnskapsbanken.net/tolk/nar-du-trenger-tolk/oppmotetolk-og-skjermtolk/> [Lest 5.4.2021].

- Nilsson, A.-L. (2018). Att tolka från ett tecknat till ett talat språk. I: Hilde Hauland, Anna-Lena Nilsson & Eli Raanes (Red.), *Tolking – språkarbeid og profesjonsutøvelse* (s.76-95). Oslo: Gyldendal.
- Noack, T. & Tjora, A. (21.11.2018). *Samhandling*. I: Store norske leksikon, snl.no. Hentet fra: <https://snl.no/samhandling> [Lest 6.5.2021]
- Oxford University Press. (u.å.). Turn-requesting. I: Oxford Reference. Hentet fra: https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803110314920?fbclid=IwAR1LKWEnmvjhO2f466W6oSvE2_eFDCF4aNABIP_bcB8eCD4c8YvknuTLu5g [Lest 10.5.2021]
- Pöchhacker, F. (2012). Interpreting participation. Conceptual analysis and illustration of the interpreter's role in interaction. I: Claudio Baraldi & Laura Gavioli (red.), *Coordinating Participation in Dialouge Interpreting* (s.45-69). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Roy, C. B. (2000). *Interpreting as a Discourse Process*. (s.36-39 & s.67-100). Oxford University Press, New York.
- Sacks, H., Schegloff, E. A. & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation. *Language*. Vol.50, 4:1. (s.696-735). Linguistic Society of America. Hentet fra: <https://doi.org/10.2307/412243>
- Salwiczek, L. H. & Wickler, W. (2004) Birdsong: An evolutionary parallel to human language. *Semiotica* 151(1/4): (s.163–182). Hentet fra: DOI: <https://doi.org/10.1515/semi.2004.066>
- Svennevig, J. (2009). *Språklig samhandling: innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse* (2.utg.). Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU): Cappelen akademisk forlag.
- Tiselius, E. (2018). Modeller för processer i tolkning. I: Hilde Hauland, Anna-Lena Nilsson & Eli Raanes (Red.), *Tolking – språkarbeid og profesjonsutøvelse* (s.38-60). Oslo: Gyldendal.
- Warnicke, C. (2018). Förmedlade samtal via bildtelefoni. I: Hilde Hauland, Anna-Lena Nilsson & Eli Raanes (Red.), *Tolking – språkarbeid og profesjonsutøvelse* (s.143-158). Oslo: Gyldendal.
- Warnicke, C. & Plejert, C. (2012). Turn-organisation in mediated phone interaction using Video Relay Service (VRS). *Journal of Pragmatics*, 44 (10). (s.1313-1334).

